

Ἡ διαλεκτὴ μας συνεργάτρια Πετρούλα Ψηλορείτι ἐδημοσίευσε στὸ “Νουμᾶ” (ἀρ. 379) μιὰ βαθυστόχαστη κριτικὴ γιὰ τὸν ποιητὴ μας Καβάφη, ἀπὸ τὴν ὁποία πέρνομε μερικὲς χαρακτηριστικὲς περικοπές :

Τὸ δειλινὸ μιᾶς μέρας χλωμῆς, μέσα στὴ μυστηριακὴ μελαγχολία τῆς μισοφωτισμένης σάλας, ἄκουσα γιὰ πρώτη φορὰ τοὺς στίχους τοῦ κ. Καβάφη—μὲ τὴ θλίψη τὴ συγγρατημένη πὺ ἀπλώνει ἢ χειμωνιάτικη δύση, ὁμορφῆς μέρας, στὰ κουρασμένα δέντρα, ἀπλωθῆκανε κ' οἱ στίχοι του στὴν ψυχὴ μου καὶ σκεπάσαν μ' ἓνα ἀνατριχιαστικὸ πέπλο μυστηρίου τὴν Πραγματικότητα.

Ποτέ μου ὡς τότε δὲν εἶχα ἀκούσει τ' ὄνομα τοῦ κ. Καβάφη. Κ' εἶτανε φυσικό, σὲ μιὰ τόσο ταιριασμένη ὥρα δειλινὴ, βαθύτατα κ' ἐξαιρετικὰ νὰ μὲ συγκινήσουν, τὰ ὠραῖα σιγοπρόφερα λόγια.

Τὴν ποίηση τοῦ κ. Καβάφη δυὸ μοῦ φανήκαν ἀπὸ τότε πὺς τὴν ξεχωρίζουν χαρακτηριστικὰ: Ἡ βαθειὰ φιλοσοφικὴ ἀντίληψη τοῦ Ἀνθρώπου πὺ πολλά ξέρει, κ' ἡ αἰσταντικότητα τοῦ Ποιητῆ. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἢ κουρασμένη σκέψη πὺ ὄλα τὰ ξέρει μάταια κὶ ἀνώφελα, κὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἢ εὐαίσθητη ψυχὴ πὺ εἶδε τὸ φριχτὸ θέαμα τῆς ζωῆς καὶ δὲν μπόρεσε νὰ βαστάξει κ' ἔσπασε. Δὲν ἔσπασε ὀλότελα, λύγισε. Κὶ ἀνάμεσα στὰ γόνατά της τώρα, μὲ κλειστὰ τὰ μάτια, κρύβει τὸ κεφάλι της, θυμᾶται τὰ ὄσα εἶδε καὶ θρηνεῖ. Πολλὰ μελέτησε φαίνεται ὁ κ. Καβάφης. Τὰ αἰστήματα μῆνες πολλοὺς καὶ χρόνια μένουν μέσα καὶ σιγοσταλάζουν καὶ πετρώνονται στὸ νοῦ του κὶ ἀποκρυσταλλώνονται σὲ μιὰ σκέψη. Ἔτσι τὰ ποιήματα τοῦ κ. Καβάφη, ἀργὰ καὶ σταλαχτὰ μᾶς ἔρχονται καὶ σὰ σταλαχτιτεσ τοῦ ὑπομονετικοῦ καιροῦ φαντάζονται. Ἰδίως, συναισθήματα τοῦ λογισμοῦ καὶ τοῦ

κορμιού τραντάγματα, πού σέ πολυσέλιδους λυρισμούς θά μᾶς ξέχυνε κάποιος ἄλλος ποιητής, θορυβώδης καί πληβεῖος, σεμνά κι ἀριστοκρατικά μᾶς δείχνει ὁ κ. Καβάφης.

« Σέ μερικούς ἀνθρώπους ἔρχεται μιὰ μέρα πού πρέπει τὸ μεγάλο Ναί ἢ τὸ μεγάλο Ὅχι νὰ ποῦνε. Φανερώνεται ἀμέσως ὁποῖος τῶχει ἔτοιμο μέσα του τὸ Ναί, καί λέγοντάς το πέρα

πηγαίνει στήν τιμὴ καί στήν πεποίθησί του.

Ἄρνηθεις δὲν μετανοιώνει. Ἄν ρωτιοῦνταν πάλι, ὄχι θά ξαναέλεγε. Κι ὁμως τὸν καταβάλλει ἐκεῖνο τ' ὄχι—τὸ σωστό—εἰς ὅλην τὴν ζωὴ του.

Βαθύτερη, δραματικότερη σκέψη, ἀδύνατο πιὸ λιγόλογα καί πιὸ ἀριστοκρατικά νὰ μᾶς δοθεῖ.

Τι εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο πού τὸ φιλοσοφικὸ αὐτὸ κομμάτι τὸ ἀλλάζει σὲ ποίημα αἰσθαντικὸ καί βαθύ ; Εἶναι ὁ βουβὸς σπαραγμὸς τῆς καρδιάς πού θέλει νὰ ξεσπάσει καί δὲν τὴν ἀφήνει ὁ νοῦς, γιὰ τὴ φοβᾶται. Ρυτιδώνεται λὲς ἡ ἡρεμία ἢ φαινομενικὴ τῆς ἐπιφάνειας ἀπὸ τὸ σιγαληνὸ, τὸ αἰώνιο θαρρεῖς πέρασμα τοῦ πόνου τοῦ φριχτοῦ, τοῦ διπλᾶ φριχτοῦ γιὰ εἶναι ἀθώρητος. Ἔτσι λένε πὼς ρυτιδώνεται κ' ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἡρεμῆς θάλασσας, σὰν κάτω ἀπὸ τὰ νερὰ περνᾷ καρχαρίας. Πάντα τέτοιο ἀθώρητο θεριὸ περνᾷ κάτω ἀπ' ὅλους τοὺς στίχους τοῦ κ. Καβάφης. Ἐνας ρυθμὸς περιώδυνος. Μιλεῖ σὰ νὰ παραμιλεῖ. Δὲν προσπαθεῖ, φαίνεται πὼς δὲν προσπαθεῖ, ἀρμονικά νὰ πλέξει τὶς λέξεις κι ὁμοίμορφα τὴ γλώσσα. Κ' ἔχει τι τὸ βαθειὰ αἰσταντικὸ αὐτῆ του ἢ τεχνοτροπία. Θαρρεῖς κι ὁ πόνος ὁ κρυφὸς τὸν ἔχει τόσο κουράσει πού δὲν τοῦ εἶναι δυνατό νὰ στολίζεται μὲ φράσεις. Κάποτε οἱ ρίμες του τελειώνουν μὲ τὴν ἴδια λέξη. Καί δείχνει αὐτὸ κάτι σὰν *idée fixe*, πού ἔρχεται καί ξανάρχεται τὸ ἴδιο τὸ ἀπαράλλαχτο ἐπίμονα καί δὲν ἔχει διωγμὸ.

Ὁ ρυθμὸς τοῦ κ. Καβάφης μᾶς δείχνει τέλεια τὴν ψυχὴ του τὴν τόσο ὑποταγμένη, μὰ καί τόσο περίλυπη.

Καμιὰ θερμὴ ἔκφραση ἐπαναστατημένου λυρισμοῦ, καμιὰ ἀπότομη ἀποφασιστικὴ χερονομία. Ἡ Ἀγάπη, ὁ Πόνος, τὰ Πάθη, ἡ Φύση, συναισθήματα πολὺ βαριά, θά σπούσαν τὸ στίχο τοῦ ποιητῆ. Συναισθήματα τόσο ὑποκειμενικά, θά τὸν ὀδηγοῦσαν ἄθελα σὲ καμιὰ διαμαρτυρία, σὲ κανένα ἀνατίναγμα, σὲ καμιὰ πρόκληση στὴ Μοῖρα. Τὰ πάθη αὐτὰ τὰ φοβᾶται ὁ κ. Καβάφης. Τὰ κυτάζει νὰ περνοῦν καί νὰ τόγε σκανιάζουν καί συμαζώνεται σὲ μιὰ γωνιά καί ἀνησυχεῖ μήπως τότε δοῦν καί τὸν προκαλέσουν καί τὸν ἀναγκάσουν νὰ πεῖ μὲς σ' αὐτὰ τὴ σκέψη του. Ἄν ἔπαιρνε τὴν ἀγάπη—τὴν ἀγάπη πού ἢ μᾶς σπᾶ ἢ μᾶς κάνει θεούς, τὸ ξέρει, θάπερτε ἀπὸ τὴ συγκρατημένη ἀριστοκρατοσύνη καί θά μιλοῦσε μὲ τὸ θόρυβο λυρικῆς χαρᾶς ἢ ἀγωνίας. Ἀκούσετε :

« Σ' αὐτὲς τὶς σκοτεινὲς κάμαρες, ποῦ περνᾷ μέρες βαρύνες, ἐπάνω κάτω τριγυρνᾷ γιὰ νᾶβρω τὰ παράθυρα. Ὅταν ἀνοίξει ἓνα παράθυρο θάναυτο παρηγορία. Μὰ τὰ παράθυρα δὲν βρίσκονται ἢ δὲν μπορᾷ νὰ τᾶβρω. Καί καλλίτερα ἴσως νὰ μὴν τὰ βρῶ. »

Ἴσως τὸ φῶς θάναι μιὰ νέα τυραννία.
Ποιὸς ξεύρει τὶ καινούργια πράγματα θὰ δείξει».

Εἶναι τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ἀπ' ὅλα του τὰ τραγούδια. . . . .

Κ' ἔτσι οἱ στίχοι τοῦ κ. Καβάφη ἔρχονται τόσο τρομαχτικὰ ἤρεμοι πὺ νοιώθεις πρὶν νᾶρθουν νὰ μᾶς βροῦνε—μέσα σὲ μιὰ μεγάλη κάμερα ἔρημη, ἀγρύπνησαν καὶ κλάψανε πολὺ : καὶ μᾶς ἤρθαν μόνο, σὰν εἶδαν πῶς μποροῦν νὰ μᾶς ποῦν τὸν πόνο τους, δίχως μὲ κανένα μελοδραματικὸ κίνημα, νὰ τὸν θεαματοποιήσουν ἢ μὲ καμιὰ πομπωδικὴ ἔκφραση νὰ ἐγγίσουν τὴν ἱερότατη θλίψη του. Προσπαθεῖ νὰ μᾶς παρηγορήσει γιὰ τὴ ζωὴ, νὰ μᾶς χαμογελάσει, εἶναι ἤρεμος καὶ κρύβει ὅσο μπορεῖ καὶ πιὸ σπαρτιάτικα, τὸ μυστικὸ πόνο πὺ τοῦ ξεσκίζει τὰ στήθια ὁ κ. Καβάφης.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου εἶναι μέσα στὸν Ἅγιο Πέτρο τῆς Ρώμης τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένας Μαρίας ὅταν σηκώνει τὸν πεθαμένο γιὸ της ἀπάνω ἀπὸ τὸν τάφο. Εἶχε τόσο κλάψει τις φριχτὲς μέρες τῶν Παθῶν, πὺ τώρα πιά τὴν ἡμέρα τὴ στερνὴ τοῦ Ἐνταφιασμοῦ κουράστηκε, καταβλήθηκε, ἔλυωσε. Κρατεῖ πεθαμένο τὴ Ζωὴ της ἀπάνω στὰ χέρια της κ' εἶναι τόσο ἤρεμη ἀπὸ τὴν πολλὴ κούραση πὺ θαρρεῖς καὶ χαμογελά. Ἀριστοκρατικότερη ἔκφραση πόνου δὲν ὑπάρχει, φαίνεται μου. Καὶ τραγικώτερη. Καὶ φαίνεται μου ἀκόμα τίποτα ἄλλο στὸν κόσμον δὲν ξέρω νὰ μοιάζει τόσο πολὺ μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ κ. Καβάφη. Ἐτσι θλιμένη, ἔτσι σεμνὰ ἀπελπισμένη παρουσιάζεται μᾶς ὕστερα ἀπὸ ἀνάκουστο μοιρολόϊ ἢ ψυχὴ τοῦ κ. Καβάφη, κρατώντας στὰ χέρια της σεμνὰ καὶ ὑπομονετικὰ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς του. Ὅλη ἡ ποίηση τοῦ κ. Καβάφη μᾶς δηγᾶται γιὰ κάποια μερόνυχτα, πολὺ μακρυνά, πολὺ μακρυνά πὺ ὁ ποιητὴς πολλὴ χαρὰ καὶ πολλὴ θλίψη θὰ αἰστάνθηκε.

Ὡς ὅτου πὺ μιὰ μέρα :

«Χωρὶς περίσκεψι, χωρὶς λύπην, χωρὶς αἰδῶ,
μεγάλᾳ κ' ὑψηλᾷ τριγύρω μου ἔχτισαν τείχη.
Καὶ κάθομαι καὶ ἀπελπίζομαι τώρα ἐδῶ.
Μὲ τρώγει τὴν καρδιὰ καὶ τὸν νοῦν αὐτὴ ἡ τύχη,
διότι πράγματα πολλὰ ἔξω νὰ κάμω εἶχον.
Ἄ, ὅταν ἔκτιζαν τὰ τείχη πῶς νὰ μὴν προσέξω.
Ἄλλὰ δὲν ἄκουσα ποτὲ κρότον κτιστῶν ἢ ἤχον.
Ἄνεπαισθήτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω». . . .